

Aneta Habásková: Analýza keramiky KZP z pohřebišť Hoštice, Ivanovice a Tvořihráz na základě společenských vztahů. Katedra archeologie FF UHK, Hradec Králové 2016. 206 stran textu (z toho 13 stran seznamu literatury a zkratk), v obrazové příloze 79 Obr., 100 stran katalogu hrobů (hesla a vyobrazení) a databáze.

Práce má obvyklou strukturu, splňuje náležitosti odborného pojednání. V úvodu autorka srozumitelně a logicky definuje cíl práce a formuluje otázky. Metody práce měly mít samostatnou kapitulu a ne být podkapitolou úvodu. Věta „*Vycházela jsem z věku biologického, který v převážné většině odpovídal genderu.*“ je nejasná. Hlavní zdrojová literatura měla být uvedena formou klasického citačního odkazu. Následuje přehled stavu poznání komplexu se zvoncovitými poháry (ZP). V kap. 2.1 působí výčet jmen zmateně a neúčelně. Kap. 2.2 *Dějiny bádání* je psána nepřilíh šťastně reportážním stylem (matoucí přesens historický, nevhodné obraty typu „na scénu vstupuje i L. Hájek“ aj.). Navíc jde v první části o jazykově nevalně přeformulovaný text J. Turka (2006, 277nn.), v němž při úpravě došlo na řadě míst k pomíchání nesouvisejících údajů, ale i k významovým posunům; vhodnější by bylo text nepřebírat a pouze odkázat na publikaci. Věta „*Na našem území jsou prozkoumány v roce 1848 prostory stavby železnice v Bohušovicích nad Ohří...*“ prozrazuje neznalost dobových poměrů. Na Iberském poloostrově se ZP jistě nezabýval pouze R. J. Harrison. Kap. 2.3 představuje relativní a absolutní chronologii evropských ZP. Autorka opět z neporozumění podsouvá některým badatelům názory, jež nezastávali (např. M. Buchvaldek nepředpokládal současnost obou kultur, nýbrž naopak, že trvání ZP je oproti kultuře se šňůrovou keramikou posunuto: počítal jen s částečnou současností; uvádí to ostatně jasně *Turek 2006a, 278*), a při sledování shodných názorů řadí vedle sebe badatele a publikace z různých období bez historické či jakékoli jiné perspektivy. Příslušnost všech sporných hrobů se záponami ke kultuře se šňůrovou keramikou se sice dnes prohlašuje za jistou, u plotišťského hrobu však není argumentace přesvědčivá.¹ Ozubené kolečko u pohárů typu Zonenbecher není výzdobný prvek, nýbrž výzdobná technika (radélko). V souvislosti s absolutními daty autorka pomíjí problém překrývání absolutních dat ze závěru eneolitu a ze starší doby bronzové (srov. např. *Peška 2012 in V. Furmánek a d. bronzová*), ani aktuální a poněkud provokativní návrhy Z. Benkovsky-Pivovarové týkající se vztahu ZP a kultury věteřovské (Pravěk NŘ 18); takto je kapitola jen soupisem dat vypsanych z literatury.

Kap. 2.4 je opět zpracována vesměs na základě publikací J. Turka (kéž by autorka četla pozorněji) a pro účely této práce mohla být výrazně stručnější – přehled vývoje názorů je stejně neúplný, nesystematický; nebylo nutno reprodukovat východiska a detaily starších názorů, ani vypisovat znaky jednotlivých fází v regionech (autorka by se tak vyhnula některým lapsům z neznalosti kontextu). Líčení je místy nepřehledné, chybějí citace. Pasáž „*Pro pozdní fázi je pak typická právě průvodní keramika, hlavně mísy a džbánky, které mohou být zdobeny rytým ornamentem, což je již předstupeň únětické kultury. V této fázi narůstá také počet zjištěných sídlištních situací (Turek 2006a, 334; 2008a, 151).*“ (s. 24) je opět dokladem nepřesného čtení Turkovy reprodukce Hájkovy periodisace (což autorce uniklo), s významovým posunem při přebírání. U rakouských skupin (s. 24) lze doplnit odkaz na třídění F. Bertemese (PA-Suppl. 13, 2000). Tvzení o „postzvoncovém“ vývoji „*v ostatních regionech Evropy*“ nelze odbýt jedním odkazem na Sicílii (s. 25).

V kap. 2.5 se autorka již dostává blíže k vlastnímu tématu. Sleduje rozsah pohřebišť (přesněji početnost), demografické otázky na nich studované, pohřební ritus a zvyklosti v regionech a skupinách ZP (nelze prostě ztotožnit kult Slunce a orientaci tváře k východu; je nutno si uvědomit, že hrobů s kruhovými příkopy je hypoteticky známo více, a to z leteckých průzkumů; stálo by za připomenutí, že rozdíl v poloze a orientaci, ale i úpravě hrobů mohou dokládat starší tradice mezi obyvatelstvem akulturovaným v ZP), složení hrobových výbav (problematickému pojmu milodar bych doporučovala se vyhnout). Kap. 2.6 *Hmotná kultura* pak obsahuje postupný popis jednotlivých druhů movitých nálezů (připomínám, že hmotná kultura zahrnuje i stavitelství, zemědělství apod.; „barbelé“ čili „Stacheldraht-/Wickelschnurverzierung“ lze do češtiny přeložit jako motiv ostnatého drátu). Je otázkou, zda bylo nutno tak obsáhle a podrobně včetně místních periodisací vypisovat údaje o keramice pro celou Evropu, když se analýsa poté věnuje pouze vybraným pohřebišťům moravským.

¹ Odkaz *Turek 2006a, 354* se vztahuje pouze k Sulejovicům, *Turek 2008a, 165* je znovu uplatněný týž text; odkaz *Müller 2001, 592* je vůbec sekundární a zde nadbytečný, autorka měla naopak nahlédnout do primární literatury: *Čech – Černý 1997*, odkaz u Turka 2006a, odtamtud odkaz na *Kalferst – Prostředník 1993*, kteří však ponechávají příslušnost nerozhodnutu.

Následuje vlastní zpracování těchto čtyř moravských pohřebišť s hlediska sociálního významu keramických součástí hrobové výbavy. Autorka stručně představuje přírodní prostředí a shrnuje průběh a výsledky výzkumu (kap. 3), soustředí se nejprve na uspořádání hrobů do skupin (kap. 4) a snaží se interpretovat jejich sociální význam (co znamená „*Keramika nevykazovala žádné větší shody*.“?), text znepráhledňuje příliš mnoho „jedinců“. Kap. 4.4 je poněkud zmatená. Samostatné pojednání o bohatých hrobech v kap. 5 možná zatemňuje podstatu věci separací od „ostatních“ hrobů a bylo by lépe sledovat výskyt a kombinace definovaných „luxusních/prestižních statků“ ve všech hrobech. Kapitola je uvedena patřičnou definiční pasáží a obsahuje analýsu situace na jednotlivých pohřebištech, postrádám však závěrečné shrnutí a zejména odkazy na vyobrazení – plány hrobů s vyobrazením inventáře, plány pohřebišť s vyznačenými „bohatými“ hroby.

Kap. 6 (s. 68-91) je pak jednou ze základních složek vlastní analytické části. (Slovo analýza by se však nemusilo v nadpisech opakovat, ne vždy je to v pravém smyslu.) Autorka sleduje každý znak pro každé pohřebišť zvlášť a pak souhrnně. Sledovanými znaky jsou tvar a rozměry hrobových jam (6.1, vyšší podíl kremací v Tvoříhrázi není třeba spojovat s relativně vzdálenou csepelskou skupinou, kremace je pro Karpatskou kotlinu obecně příznačná v průběhu celého pravěku), lidské ostatky (6.2, název „*Analýza zemřelých*“ působí podivně; u hrobu I-808, zapracovaného bez výhrad jako pohřeb vsedě, lze v původní publikaci snadno ověřit, že šlo jen o zbytky kostry v druhotné poloze, u níž *Prokeš 2012* uvažuje, zda by *nemohlo jít* o pohřeb vsedě – nepozornost při práci s daty!; „pohřben kostrově“ by mohl člověk být pouze při tzv. sekundárním pohřbu – neuvažuje se o něm v případě prázdných hrobových jam?; vysoká úmrtnost žen při porodech a kojenecká se již přestává předpokládat automaticky), předměty z kamene (6.3; shrnutí je poněkud stručné), jantaru (6.4), kosti apod. (6.5), „masitých milodarů“ (6.6), předmětů z kovu (6.7; tvrzení „*Dýka z hrobu muže byla součástí lukostřeleckého balíčku*“, s. 90, v. t. 91, je scestné – dýky se přece vyskytují nezávisle na tomto „balíčku“ a předmětem analýsy mělo být např. právě sledování koincidence ap. Celá věta je ostatně zmatená). Kap. 7 obsahuje analýsu keramických nádob: popis fondu, vztah keramické výbavy k pohlaví (7.3) a věku (7.4). K pochopení poměrů chybí vždy celkový počet hrobů, chybí % ♂/♀ hrobů s výskytem dané nádoby – podíl druhu nádoby na celkovém počtu nádob ze všech ♂/♀ hrobů se jeví naopak jako irelevantní; některé uvedené závěry pak z dílčích čísel nevyplývají vždy jednoznačně. Sledován je vztah pohlaví pohřbeného a objemu nádob, výzdoby (autorka správně sledovala i její vazbu na tvar), počtu nádob (autorka správně sledovala i kombinace). Vztah k věku je řešen obdobně. Kap. 7.5 pak sumarizuje keramickou hrobovou výbavu po věkových skupinách podle pohlaví (častěji než v kap. 7.4 se posuzuje úprava povrchu, popsána je však nedůsledně – není-li leštěný ani hlazený, jaký je? Vyskytuje se korose povrchu? Také se jako kritérium nově objevuje přepálení – k jeho souvislostem se ale dostává až v kap. 7.6.1) a kap. 7.6 a 7.7 podávají klíčové porovnání keramického inventáře s ostatními složkami výbavy, sledují kombinace výskytu a frekvence všech znaků. Kap. 8. *Závěr* pak předkládá výsledky a jejich interpretaci.

Analýza byla nepochybně náročná, je dokladem autorčiny velké péle a schopnosti uvažovat. Výsledkem jsou zajímavá zjištění (složitost pravidel úpravy a výbavy hrobů, lokální a regionální rozdíly, zpochybnění některých předpokladů tradovaných v literatuře). Bylo by zásadně vhodné vždy uvádět celkový počet hrobů, z něž se počítají procenta, a také dílčí počty hrobů. vyjádřené počtem procent, protože jinak nelze hodnoty porovnávat. Text je pro složitost analýzy nepřehledný, pomohly by vložené sumační tabulky, a v takovémto případě by i grafy mohly být již v textu.

Některé metodologické výtky lze vznést obecně k celé práci. Často není možno rozeznat, které údaje, názory či tvrzení autorka přebírá (a odkud!) a které jsou její vlastní. Příčinou je jednak formulační nezkušenost, jednak kumulované citační odkazy k delším partiím; ty jsou principiálně nevhodné, odkaz má následovat za převzatým údajem či tvrzením, aby byla souvislost nepochybná. Odkazů na přílohy a jiné kapitoly by mohly být častější. Každý v textu uvedený jev či pojem by měl být řešen či vysvětlen při prvním výskytu. Bylo by třeba více opatrnosti v tvrzeních o příčinách a důvodech jevů – rozlišovat, co je bezpečně doloženo a co se pouze někdo (autorka sama? jiný badatel?) domnívá. Některé závěry o souvislosti určitých zjištění se sociálními statusy/rolami pohřbených se zdají poněkud odvážné až nekritické, na druhou stranu bylo také autorčiným úkolem předložit interpretační hypotézy. Ty bych doporučovala soustředit do Závěru, namísto aby se objevovaly porůznu útržkovitě již v analytických kapitolách, kam nepatří – předejde se tak zbytečnému opakování a tříštění informací.

Text kazí postmoderní jazykové nectností: nadměrné používání trpného rodu, vazby „dochází k“ („*dochází k typologickým tříděním nálezů*“!), floskule („napříč Evropou“; „z pera“; „*pohřbívání v celoevropském prostoru*“; vůbec zacházení se slovem prostor v rozporu s jeho vlastním smyslem; „rozměry se pohybovaly“, „narůstání technik“...); žolíkové sloveso „vytvořit“; násilně osamostatněné věty vedlejší a věty neúplné;

ignorace 3. os. Pl.; i již uvedený présens historický tam, kde je přitom třeba rozlišovat minulost a přítomnost; aj. Lze vytknout nepatřičné „jedná se o“ ve smyslu „jde o“, chybné vazby „mimo čeho“, „*Morava patří mezi nálezy nejbohatší evropské oblasti*“, chybné pádové tvary („v okrese“, „u třech“). Nečetné jsou překlepy a hrubé chyby i/y (ty většinou ve shodě přísudku s podmětem), chyby v čárkách jsou častější. V kap. 2.3.2 by bylo vhodné se vyhnout stereotypním formulacím („mezi...patří“, „lze zařadit“) aj. Nepochopení významu jediného slova obrací smysl („*Keramika ... byla značně fragmentarizovaná. To je zřejmě důvod mělkého zahloubení všech hrobů.*“).

S odborného hlediska se jeví nedostatky v použití termínů hrob-pohřeb-pohřbený-mrtvý-kostra-jedinec, spálené ostatky/kremace, typ/stupeň, funkce/funkčnost, škála. Frázovitá vyjádření, někdy až nelogická, šroubované obraty a scientistní výrazy souvisí zřejmě se snahou o vědecký projev (např. s. 19: „*I otázka relativní chronologie přinesla řadu názorů na tuto problematiku.*“ aj.), což pak kontrastuje s obraty vhodnými do lehčích stylů (s. 20: „*máme jasno s kulturou únětickou*“ – kéž bychom měli). Obrat „*uložení toho daného jedince*“ je jazykově vadný a navíc do hrobu neukládali jakéhosi statistického jedince, nýbrž mrtvého, člena komunity (srov. s. 60 „*Všechny jedinci byly ženského pohlaví*“!!). Není jasné, proč autorka přebírá anglický výraz „Dutch model“ bez patřičného překladu do češtiny, zvláště když „maritimní model“ přeložen je; totéž platí pro „Trzcinniec horizont“ na s. 25 (navíc „*Na Jutském poloostrově a v přilehlé části Polska*“ – nedostatek znalostí nejen o kulturním vývoji, ale také o zeměpisné situaci); „set“ (s. 35) se česky jmenuje souprava (jídelní i picí – v odborných textech zavedené označení); u česky popsaných grafů nemají v legendě co dělat anglická slova male/female. Ojedinelé jsou chyby ve jménech (Szentendre, Estremadura). Nejednotně a vesměs chybně je citován Volker Heyd, u něhož si autorka neuvědomila, co je křestní jméno; podobně „Vander Linden“. Chemnitz je česky Saská Kamenice. Není možné psát pouze Británie, jde-li o Británii Velkou (Malé Británii se u nás říká Bretaň).

Seznam literatury je obsáhlý a zahrnuje relevantní tituly. Citace jsou většinou bez chyb, zcela nevhodná je však forma odrážek. Citační odkazy v textu nemají obsahovat iniciály křestního jména, nehrozí-li záměna v konkrétním roce. Syntéza Pravěk Československa z r. 1960 není dílem pouze J. Neustupného, její části je nutno citovat jako kapitoly v knize podle jejich autorů. Názory a zpracování se sluší citovat pod jménem jejich autorů a ne pod sekundárními odkazy (např. s. 37: kovotepecká kladívka zpracoval V. Moucha, J. Turek z něho vychází). Více titulů v odkazech za sebou řadíme chronologicky od nejstaršího, nikoli abecedně.

Přílohy jsou formálně poměrně kvalitní, některé obrázky by potřebovaly ještě upravit a některé mají příliš drobné vyobrazení či popis; lze mít výhrady k nepravidelnému sestavení obrázků na stránku, v popiscích jsou překlepy. Katalog je standardní. Obsáhlá databáze je strukturována adekvátně a bude jistě využitelná pro další práci s daty.

Předložená práce podle mého názoru splňuje nároky kladené na diplomovou práci, proto ji doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení známkou C (2, velmi dobře).

V Hradci Králové dne 16. května 2016

PhDr. Zuzana Bláhová, Ph.D.